

ANNA GULCZYŃSKA, ANETA WOJCIECHOWSKA

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

POTRZEBA SEKSUALNA U OSÓB ZE SPEKTRUM AUTYZMU

ABSTRACT. Gulczyńska Anna, Wojciechowska Aneta, *Potrzeba seksualna u osób ze spektrum autyzmu* [The Sexual Need in People with Autism Spectrum Disorders]. *Studia Edukacyjne* nr 34, 2015, Poznań 2015, pp. 211-223. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2896-7. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2015.34.13

The article reflects on the sexual needs of people with autism spectrum, with an IQ in the range of intellectual standards. It first shows the social functioning of such persons and later proposes a view on the sexual needs of this group, with particular reference to the process of instantiation, internalization and socialization of the sexual needs.

Key words: autism spectrum, sexuality, sexual need

Wprowadzenie

Seksualność człowieka jest nadal, a może wciąż na nowo, tematem, który budzi wiele emocji, kontrowersji oraz dyskusji – zarówno tych akademickich, jak i mniej formalnych. Podobnie jak potrzeba jedzenia, czy spania, potrzeba seksualna znana jest każdemu – z doświadczeń własnych, z obserwacji innych, świata. Dlatego, być może, tak trudno oddzielić to, co naukowe i zgodne z wiedzą, od tego, co osobiste i własne, dodatkowo często obarczone dozą lęków i frustracji. Możliwe w związku z tym, że tak trudno spojrzeć na potrzebę seksualną jako jedną z wielu potrzeb – w zależności od etapu życia i jego momentu – bardziej lub mniej wpływającą na powierzchnię osobowości. Być może dlatego niełatwo spojrzeć na osobę z diagnozą psychologiczną czy psychiatryczną jako na istotę seksualną, jednocześnie uwzględniając trudności w realizowaniu przez nią tej potrzeby. Tym

większym wyzwaniem (choć nie zawsze potrzebnym) wydaje się arbitralne generalizowanie tego, co mieści się w granicach normy, a co znajduje się już poza nią. Warto jednak pamiętać, jak pisze Kazimierz Obuchowski, że

właściwości seksualne osoby ludzkiej formują się wraz z nią od początku życia, łańcuch podlegają zranieniom i są uwikłane nierozdzielnie w wiele problemów osobistych, zwłaszcza tych najbardziej intymnych¹.

Celem pracy jest podjęcie refleksji nad kształtowaniem i rozwijaniem potrzeby seksualnej u osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, funkcjonujących w granicach normy intelektualnej. W polskojęzycznej literaturze przedmiotu brakuje obszernych opracowań dotyczących tego obszaru. Badacze zagraniczni z kolei przedstawiają liczne treści w kontekście seksualności osób z omawianym zaburzeniem², akcentując fakt zainteresowania sprawami seksu przejawianym przez osoby ze spektrum autyzmu, przy jednoczesnym braku wiedzy i doświadczeń w tej dziedzinie³. W związku z powyższym, obszar ten wart jest poszerzenia we wspomnianych kwestiach.

Funkcjonowanie społeczne osób ze spektrum autyzmu

Rozwój społeczny osób ze spektrum autyzmu przebiega w specyficzny i indywidualny sposób, jednak samo zaburzenie wskazuje na trudności w rozwoju społecznej integracji i budowania relacji z drugim człowiekiem. Osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu wykazują potrzebę autonomii i są w stanie przejawiać społecznie akceptowane zachowania, jednak w uświadomieniu sobie własnych potrzeb i zmian w funkcjonowaniu swo-

¹ K. Obuchowski, *Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, Poznań 2000, s. 141.

² J.M. Newport, *Autism-Asperger's and sexuality: Puberty and Beyond*, USA, 2002; W. Lawson, *Sex, sexuality, and the Autism Spectrum*, London 2005; I. Henault, *Asperger's Syndrome and Sexuality: From Adolescence through Adulthood*, London 2006.

³ G. Mesibov, *Current perspectives and issues in autism and adolescence*, [w:] *Autism in adolescents and adults*, red. E. Schopler, G. Mesibov, New York 1983, s. 37-53, ze strony: <http://books.google.pl/books?id=tM8sHtS43RgC&pg=PA8&dq=Current+perspectives+and+issues+in+autism+and+adolescence&hl=pl&sa=X&ei=0ufPUoDxJoSUhQfByoCoAw&ved=0CDAQ6AEwAA#v=onepage&q=Current%20perspectives%20and%20issues%20in%20autism%20and%20adolescence&f=false> [dostęp: 07.01.2014].

M.E. Van Bourgondien, N.C. Reichle, A. Palmer, *Sexual Behavior in Adults with Autism*, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1997, 27, 2; P. Mehzabin, M. Stokes, *Self-assessed sexuality in young adults with high-functioning autism*, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2011, 5, s. 614-621; J. Dewinter, R. Vermeiren, I. Vanwesenbeeck, C. van Nieuwenhuizen, *Sexuality of clients with special needs. Autism and normative sexual development: a narrative review*, *Journal of Clinical Nursing*, 2013, 22, s. 3467-3483.

jego organizmu ogromne znaczenie odgrywa środowisko, w jakim osoba się wychowuje⁴.

Opisując kryteria rozwoju społecznego osób z zespołem Aspergera, badacze⁵ zwrócili uwagę na następujące aspekty:

a) społeczna interakcja buduje autentyczne relacje pomiędzy jej członkami i osoba ma możliwość tworzenia związków, jednak sposób w jaki to przebiega jest często specyficzny i ujawnia liczne problemy na różnych jego etapach⁶;

b) rozwój mowy i języka często jest prawidłowy, na wysokim poziomie, ale bywa uważany za „pretensjonalny”;

c) zdolności poznawcze znajdują się na wysokim poziomie, jednak charakteryzuje je tendencja do zwracania uwagi na szczegóły, a informacje skupiają się wokół specyficznych wąskich tematów i zainteresowań, co przekłada się często na szczególne hobby;

d) w komunikacji międzyludzkiej pojawia się w związku z tym tendencja do kierowania rozmowy na obszary, które są w zakresie zainteresowań osoby.

W społecznym rozwoju osób ze spektrum autyzmu zauważa się trudności w rozumieniu emocji, a także ich przejawianiu w sposób prawidłowy i adekwatny do sytuacji.

Rozwój społeczny polega przede wszystkim na nawiązywaniu interakcji i budowaniu relacji interpersonalnych. U osób ze spektrum autyzmu obserwuje się duże trudności na tym polu. Młody człowiek bez problemów rozwojowych dąży do podejmowania kontaktu z innymi osobami, z wiekiem buduje coraz trwalsze związki. Osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu niechętnie podejmują interakcje bądź przebiegają one w sposób nieprawidłowy. Nieprawidłowości w rozwoju relacji interpersonalnych nie są związane z poziomem funkcjonowania intelektualnego. U osób z autyzmem, znajdujących się na poziomie normy intelektualnej, zauważane są także trudności w obszarze budowania relacji. Problem ten wynika bowiem z zaburzenia autystycznego, a nie jedynie z funkcji intelektualnych⁷. W związku z tym, omawiane zaburzenie wpływa na możliwości uczenia się społecznego. Zasygnalizowany problem, w dużej mierze, ma swoje uwarunkowanie w zaburzeniach rozwoju umiejętności czytania w umyśle (teorii umysłu), której rozwój warunkuje prawidłowy przebieg zdobywania kompetencji

⁴ I. Henault, *Asperger's Syndrome and Sexuality: From Adolescence through Adulthood*, London 2006.

⁵ Tamże.

⁶ T. Attwood, *Zespół Aspergera. Kompletny przewodnik*, Gdańsk 2013.

⁷ Zob. T. Attwood, *Zespół Aspergera: wprowadzenie*, Poznań 2006.

komunikacyjnej, rozwoju umiejętności społecznych, rozwoju emocjonalnego, aż w końcu – prawidłowego funkcjonowania wśród ludzi⁸.

Osoba z zaburzeniami ze spektrum autyzmu bywa nieatrakcyjna dla grupy społecznej, w której funkcjonuje, czasami budzi zdziwienie, a w skrajnych sytuacjach – lęk środowiska rówieśniczego. Zasygnalizowane zachowania związane są często z zaburzeniami w obszarze komunikacji społecznej, gdzie obserwuje się brak rozumienia społecznych wskazówek i tendencję do bardzo konkretnego oraz dosłownego odbierania języka⁹. Pojawiają się trudności w przestrzeganiu niepisanych reguł zachowania w sytuacjach społecznych, nieadekwatne i nietaktowne komentarze, które nie są odbierane przez młodego człowieka jako niegrzeczne, co stanowi rezultat braku rozumienia i przestrzegania kodu społecznego¹⁰.

Trudności wynikające z rozwoju mowy i komunikacji są istotnym czynnikiem, który determinuje możliwości nawiązywania prawidłowych interakcji. Specyficzny język osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu często dyskryminuje młodego człowieka w sytuacji kontaktu z rówieśnikiem. Zwraca on uwagę swoją nieprawidłową prozodią, doborem słownictwa, a także trudnościami na poziomie pragmatyki języka. Historia kontaktów interpersonalnych z wcześniejszych okresów życia, gdzie osoby doświadczały wielu trudności i upokorzeń, powoduje, że wiele osób z omawianym problemem wycofuje się z prób nawiązania interakcji, obawiając się powtórzenia sytuacji znanych z wcześniejszych doświadczeń życiowych¹¹. W związku z tym, jak wskazują doniesienia z badań, osoby te chętniej podejmują interakcje z osobami młodszymi albo dużo starszymi, najrzadziej zaś z osobami w podobnym wieku¹². Trudności obserwowane w budowaniu relacji mają istotny wpływ na kształtowanie się tożsamości i osobowości młodego człowieka, gdzie w skrajnych sytuacjach mogą prowadzić do zaburzeń depresyjnych, zaburzeń osobowości, psychicznych, a czasami prób samobójczych¹³.

⁸ Zob. B. Winczura, *Dziecko z autyzmem. Terapia deficytów poznawczych a teoria umysłu*, Kraków 2008.

⁹ Zob. T. Attwood, *Zespół Aspergera: wprowadzenie*; R.S.P Jones, T.O. Meldal, *Social Relationships and Asperger's Syndrome: A Qualitative Analysis of First-Hand Accounts*, *Journal of Intellectual Disabilities*, 2001, 5(1), s. 35-41; G.P. Barnhill, *What is Asperger Syndrome*, *Intervention in School and Clinic*, 2001, 36(5), s. 259-265.

¹⁰ Zob. A. Wojciechowska, *Pomiędzy dzieciństwem a dorosłością – o dorastaniu osób z zespołem Aspergera*, *Studia Edukacyjne*, 2013, 25, s. 137-148.

¹¹ T. Attwood, *Zespół Aspergera: wprowadzenie*.

¹² T. Attwood, *Strategies for Improving the Social Integration of Children with Asperger, Autism*, 2000, 4(1), s. 85-100.

¹³ T. Attwood, *Zespół Aspergera: wprowadzenie*.

Seksualność osób ze spektrum autyzmu

Uwarunkowana biologicznie seksualność człowieka modyfikowana jest przez szeroki wachlarz warunków zewnętrznych, stąd podejmowanie określonej aktywności – w postaci zachowań lub wyobrażonej – stanowi specyficzną wypadkową tych dwóch czynników.

Mechanizmy biologiczno-fizjologiczne zdają się odgrywać zasadniczą rolę w wyznaczeniu intensywności reakcji seksualnych, odczuć i zachowań, natomiast czynniki społeczno-kulturowe, zwłaszcza te związane z procesem uczenia się, odgrywają istotną rolę w modulacji wzorów ekspresji seksualności¹⁴.

W przypadku osób z diagnozą spektrum autyzmu kwestia uwarunkowań aktywności seksualnej wygląda dokładnie tak samo. Biologia wyznacza zakres i kanwę fizjologicznych prawidłowości, na którą wpisują się społecznie uwarunkowane zachowania. Jednak to, co różni osoby ze spektrum autyzmu od osób bez tej diagnozy, to właśnie sposób przyswajania określonej wiedzy i umiejętności.

Ów brak społecznych i komunikacyjnych umiejętności wraz z cechami behawioralnymi, zazwyczaj konieczny do nauki i zrozumienia interakcji intymnych, prowadzi często do błędnego oceniania przez osoby ze spektrum autyzmu sytuacji społecznych¹⁵.

Wskaźnikiem nieadekwatnej oceny sytuacji (jako zawierającej lub niezawierającej komponent o charakterze intymnym) są obserwowane nieadaptacyjne lub wręcz nieodpowiednie zachowania seksualne.

Siłami biologicznymi leżącymi u podstaw życia seksualnego człowieka są popęd seksualny i potrzeba seksualna. Popęd seksualny wyznaczają zarówno pobudzenia płynące z narządów wewnętrznych, jak i stymulacje pochodzące z otoczenia, czyli bodźce. „Pewne sygnały są powszechnie uznawane za bodźce seksualne, ale większość z nich zaczyna pełnić taką rolę w zależności od indywidualnego doświadczenia człowieka i procesów uczenia się”¹⁶. Stąd, określone przedmioty czy zachowania mogą stać się bodźcami seksualnymi głównie poprzez mechanizmy warunkowania (muzyka, światło, zapach). Zatem, „popędy to pierwotne mechanizmy regulacyjne, które mają zapewnić zaspokojenie biologicznych potrzeb organi-

¹⁴ K. Imieliński, *Zarys seksuologii i seksiatrii*, Warszawa 1986, s. 41.

¹⁵ R.L. Gabriels, M.E. Van Bourgondien, *Sexuality and autism*, [w:] *Growing up with autism: Working with school-age children and adolescents*, red. R.L. Gabriels, D.E. Hill, New York 2007, s. 60-65.

¹⁶ A. Gulczyńska, *Rodzinne uwarunkowania aktywności seksualnej młodych dorosłych*, Poznań 2009, s. 35.

zmu”¹⁷, a popęd seksualny to „uwarunkowane strukturą biologiczną czynniki motywacyjne, powodujące określone zachowania, których celem jest zaspokojenie potrzeb organizmu”¹⁸, czy po prostu: siła pobudzająca do zachowań seksualnych.

W przypadku osób z autyzmem pewne sygnały, będące bodźcami seksualnymi, nie zostają jako takie przez nich rozpoznane, zarówno u siebie, jak i u innych lub błędnie rozpoznane jako seksualne – również u siebie i innych. Można zauważyć zależności pomiędzy prawidłowym rozpoznaniem napięcia jako seksualnego lub nie oraz sytuacji jako seksualnej lub nie. Prowadzić to może do podjęcia bądź zaniechania podjęcia zachowania seksualnego, co zarówno przez same osoby ze spektrum autyzmu, jak ich otoczenie odbierane jest jako aktywność nieprawidłowa, niedostosowana społecznie.

„Popędy uruchamiają i podtrzymują pewne czynności niezbędne do osiągnięcia warunków, dzięki którym mogą zostać zaspokojone potrzeby”¹⁹, czyli właściwości organizmu. Aby mogły być one zaspokojone, a stan wewnętrznego napięcia powrócił do formy potencjalnej, jednostka powinna rozpoznać daną potrzebę. „Wprawdzie każdy człowiek dysponuje tym samym zestawem podstawowych potrzeb, sposób ich zaspokojenia jest jednak bardzo różny”²⁰. Zatem, manifestacje biologiczne uwarunkowanej potrzeby seksualnej zmieniają się wraz z rozwojem jednostki, a także poziomem intrygowania zmian kulturowych. Jak pisze K. Obuchowski:

potrzeba seksualna jest to składnik dążeńowy popędu zachowania gatunku – funkcjonalnie zaautonomizowany oraz kulturowo i jednostkowo uformowany. Jest to taka właściwość człowieka, która powoduje, że po osiągnięciu odpowiedniej dojrzałości hormonalnej zdolny jest on do uzyskania w określonych warunkach specyficznej przyjemności i orgazmu²¹

oraz dodaje, że potrzeba seksualna jest niekonieczna. Brak jej zaspokojenia może stanowić wynik określonego wyboru dokonanego przez człowieka lub stać się utrudnieniem w rozwoju, uzyskiwaniu satysfakcji z życia i realizowaniu innych, wiążących się z potrzebą seksualną, potrzeb. W przypadku osób z diagnozą ze spektrum autyzmu zdecydowanie częściej obserwowana jest opcja druga.

¹⁷ I. Obuchowska, A. Jacewski, *Rozwój erotyczny*, Warszawa 2002, s. 33.

¹⁸ K. Imieliński, *Popęd seksualny*, [hasło w:] *Seksuologia zarys encyklopedyczny*, red. K. Imieliński, Warszawa 1985, s. 278.

¹⁹ J. Reykowski, *Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności*, [w:] *Psychologia. Podręcznik akademicki*, red. T. Tomaszewski, Warszawa 1975, s. 772.

²⁰ K. Obuchowski, *Psychologiczne problemy seksuologii*, [w:] *Seksuologia społeczna. Zagadnienia psychospołeczne*, red. K. Imieliński, Warszawa 1977, s. 120-269.

²¹ K. Obuchowski, *Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, Poznań 2000, s. 150.

Podsumowując, aby interakcja seksualna mogła zaistnieć, muszą nastąpić dwa prawie równoległe procesy:

- 1) prawidłowe rozpoznanie i nazwanie własnej potrzeby jako seksualnej,
- 2) prawidłowe zakwalifikowanie sytuacji jako mającej charakter intymny, w tym:

- rozpoznanie gotowości u drugiej osoby,
- sprzyjające warunki zewnętrzne.

U osób ze spektrum autyzmu dochodzi często do błędnej oceny w trzech wymienionych powyżej obszarach, stąd zarówno komponent emocjonalny, jak i behawioralny ulega destabilizacji. Na przykład, następuje rozpoznanie napięcia seksualnego jako seksualnego, a sytuacji nieseksualnej jako seksualnej lub rozpoznanie napięcia nieseksualnego jako nieseksualnego, a sytuacji seksualnej jako nieseksualnej. Badacze²² wskazują na fakt, że ryzykowne zachowania młodzieży ze spektrum autyzmu cechuje tendencja zwyżkowa, jednak z uwagi na fakt specyfiki zaburzenia można przypuszczać, iż nie jest ona większa niż w całej populacji adolescentów.

Warto również zaznaczyć, że określony wzorzec zaspokajania potrzeby seksualnej kształtuje się poprzez trzy procesy: konkretyzację, mentalizację i socjalizację²³.

Proces konkretyzacji jest wewnątrznie i zewnętrznie zindywidualizowany. Polega na graniczeniu nieefektywnych zachowań seksualnych na rzecz umożliwiających osiągnięcie wyższego poziomu satysfakcji seksualnej. Poprzez powtarzanie ulegają one wzmocnieniu, kształtując tym samym indywidualne cechy zachowania seksualnego.

Uczenie się zachowań pozwalających zredukować potrzebę seksualną i zmierzających do uzyskania satysfakcji związane jest z procesem oceniania skuteczności własnych zachowań i wyborem najbardziej optymalnego wariantu zachowania²⁴.

Może mieć charakter również pozaświadomy, a selekcja zachowań opiera się na istniejącym schemacie: przyjemne – mniej przyjemne. Dlatego, u większości osób w normie intelektualnej po rozwinięciu pełnego współżycia następuje zaniechanie lub znaczne ograniczenie zachowań autoerotycznych. Masturbacja może zostać uznana, w procesie konkretyzacji, za najbardziej satysfakcjonującą formę realizacji potrzeby seksualnej; kiedy nie dojdzie do wystarczająco satysfakcjonujących i silnych doznań, nie ma warunków do

²² M.S. Ballan, *Parental Perspectives of Communication about Sexuality in Families of Children with Autism Spectrum Disorders*, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2012, 42, s. 676-684.

²³ L. Gapik, *Potrzeba seksualna*, [hasło w:] *Seksuologia*, s. 158, 286.

²⁴ A. Gulczyńska, *Rodzinne uwarunkowania*, s. 36.

powielania zachowań diadycznych i nauki czerpania z nich przyjemności lub gdy będą one wzmocnione negatywnie. W przypadku osób ze spektrum autyzmu obserwuje się często nasiloną masturbację²⁵ lub inne zachowania autoerotyczne (*solitary sexual activity*)²⁶, występujące nawet u 70% badanych, przy popędzie wyższym u mężczyzn niż kobiet.

Ponieważ u osób bez zaburzeń prawidłowy przebieg tego procesu mogą zakłócać takie czynniki, jak: „uwarunkowania masturbacyjne kobiet, a w przypadku obu płci: zbyt restrykcyjne normy moralne i obyczajowe, lęk przed parterem lub ciążą, a także zaburzenia rozwoju społecznego”²⁷, tym bardziej osoby ze spektrum autyzmu wydają się być na powyższe czynniki narażone. Ponadto, warto zauważyć (badania Stokesa i współpracowników²⁸, Haracopos i Pedersen²⁹), że w porównaniu z typowo rozwijającą się młodzieżą osoby ze spektrum autyzmu miały bardziej zróżnicowane własne „romantyczne zainteresowania”, a także częściej zgłaszały ułożenie swoich uczuć w osobach nierealistycznych czy nieosiągalnych, jak opiekunowie, a nawet celebryci.

Podsumowując, u osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu ukształtowanie indywidualnych upodobań związanych z zaspokojeniem potrzeby seksualnej może być utrudnione z uwagi na fakt nawiązywania relacji diadycznej, czego bezpośrednią konsekwencją stanowi utrwalenie zachowań autoerotycznych.

Kolejny proces, czyli mentalizacja, polega na uświadomieniu sobie istnienia potrzeby seksualnej, a także sposobów efektywnego jej zaspokajania³⁰. Czas wystąpienia mentalizacji jest u poszczególnych osób wysoce zindywidualizowany, a poziom jej natężenia zmienia się w poszczególnych okresach życia. Osoby młode odczuwają pewne napięcie psychofizyczne, jednak nie umieją różnicować tego, co związane z pobudzeniem seksualnym od innych rodzajów napięć. Z czasem mentalizacja potrzeby seksualnej stabilizuje się na charakterystycznym dla danej osoby poziomie. Jednak często osoby dorosłe znajdujące się w normie intelektualnej, a nawet o wysokim

²⁵ H. Hellemans i in., *Sexual behavior in male adolescents and young adults with autism spectrum disorder and borderline/mild mental retardation*, *Sexuality and Disability*, 2010, 28, s. 93-104.

²⁶ E.S. Byers, S. Nichols, S.D. Voyer, G. Reilly, *Sexual well-being of a community sample of high-functioning adults on the autism spectrum who have been in a romantic relationship*, 2012, cyt. za: J. Dewinter i in., *Sexuality of clients with special needs. Autism and normative sexual development: a narrative review*, *Journal of Clinical Nursing*, 2013, 22, s. 3467-3483.

²⁷ L. Gapik, *Psychospołeczne aspekty zachowania seksualnego*, [w:] *Seksuologia społeczna*, s. 286.

²⁸ M. Stokes, N. Newton, A. Kaur A., *Stalking and social and romantic functioning among adolescents and adults with autism spectrum disorder*, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2007, 37, s. 1969-1986.

²⁹ Cyt. za: J. Dewinter i in., *Sexuality of clients with special needs*, s. 3467-3483.

³⁰ L. Gapik, *Potrzeba seksualna*, s. 182.

poziomie świadomości, nie dostrzegają, iż działały z motywów seksualnych. Tym bardziej ów wgląd jest utrudniony u osób z jakimikolwiek deficytami rozwojowymi czy nabytymi w cyklu życia.

Do niższego poziomu mentalizacji potrzeby seksualnej mogą przyczyniać się między innymi urazy seksualne, a także lękowy lub niechętny stosunek do własnej seksualności, co skutkuje uruchomieniem mechanizmów obronnych. Ich znaczenie w tej sferze w obszerny sposób opisuje K. Obuchowski³¹.

Lękowy stosunek do własnej seksualności, obserwowany u osób z autyzmem, sprzyja słabszej mentalizacji potrzeby seksualnej. Niepowodzenia w życiu seksualnym u tej grupy osób mogą być zatem związane z brakiem uświadomienia sobie zarówno przeszkód w uzyskiwaniu zaspokojenia seksualnego, jak i sposobów jego uzyskiwania.

Kolejnym procesem jest socjalizacja, która polega na podporządkowaniu sposobu zaspokajania potrzeby seksualnej określonym wymaganiom i społecznej hierarchii wartości. Jak zmieniają się normy kulturowe oraz regulacje prawne, zmienia się i to, co akceptowane w dziedzinie zachowań seksualnych. Dlatego, jednostka interioryzuje pewne regulacje jeszcze przed pojawieniem się potrzeby seksualnej. Odbywa się to zarówno przez nabywanie wiedzy o społecznych wymaganiach wobec sposobu zaspokajania potrzeby seksualnej, jak też poprzez nabywanie umiejętności. W zależności od etapu rozwojowego oraz kontekstu zmienia się miejsce zachowań seksualnych w hierarchii wszystkich zachowań jednostki, a także sposób realizacji tej potrzeby.

W związku z tym trudno sporządzić jednoznaczną listę takich czynności. Łatwiej mówić, jakie zachowanie seksualne jest społecznie nieprawidłowe, niż wskazywać i promować określone „jedynie słuszne” sposoby postępowania w tej dziedzinie, stąd niebagatelne znaczenie przypisywane współcześnie edukacji seksualnej i standardom zdrowia seksualnego, opracowanym przez Światową Organizację Zdrowia³².

U osób z autyzmem, u których występują trudności w rozumieniu i nabywaniu wzorców społecznych, zakłócenia w procesie socjalizacji potrzeby seksualnej wydają się stanowić szczególnie ważny wątek. Braki w wiedzy i ubogi trening interpersonalny powodują trudności w funkcjonowaniu społecznym, a połączone z potrzebą nawiązania relacji i więzi mogą przyczynić

³¹ K. Obuchowski, *Galaktyka potrzeb*, s. 156-168.

³² A. Gulczyńska, E. Kasperek-Golimowska, P. Rąglewska, *Edukacja zdrowotna w kontekście różnic płciowych*, *Nowiny Lekarskie*, 2011, 5(80), s. 344-348.

się do popełniania zachowań przestępczych, ryzykownych seksualnie, a także stania się ofiarą wykorzystania seksualnego³³.

W przytaczanych wcześniej badaniach³⁴ stwierdzono również, że w grupie osób ze spektrum autyzmu młodzież i dorośli częściej przejawili nieodpowiednie zachowania inicjujące interakcję o charakterze intymnym (natarczywe zachowania, groźby) i mniej adekwatne do sytuacji strategie, aniżeli w grupie kontrolnej. Takie zachowania sugerowały brak wglądu, społecznych umiejętności, ograniczoną empatię, ograniczone rozumienie i świadomość sytuacji społecznych, ponadto brak hamowania i wiedzy, a także troski, zmniejszone rozpoznawanie emocji oraz trwale, powtarzające się i stereotypowe zachowania.

Reasumując, opisane powyżej procesy mentalizacji, konkretyzacji i socjalizacji potrzeby seksualnej są niezwykle istotne w życiu każdego człowieka. Decydują, w stopniu znacznym, o aktywności seksualnej oraz sposobach reprezentacji pragnień i potrzeb. W przypadku osób ze spektrum autyzmu, jak starano się wykazać powyżej, utrudnienia w prawidłowym przebiegu omawianych procesów mogą pojawić się częściej, w porównaniu z grupą jednostek bez tego zaburzenia, oraz poważnie ograniczać, a nawet utrudniać realizację potrzeby seksualnej.

Wnioski

Zaburzenie autystyczne determinuje cały rozwój człowieka. Nie można więc odłączyć okresu wczesnego dzieciństwa i dorastania od całego spektrum kwestii wynikających z rozwoju seksualnego człowieka. Ten ostatni obszar jest głęboko zakorzeniony w trudnościach, które wywodzą się z wczesnych nieprawidłowości w podejmowaniu interakcji i budowaniu relacji rówieśniczych. To w nich najpierw dziecko, później nastolatek, aż w końcu dorosły młody człowiek doświadcza wiele trudności, lęków, niepokojów, a czasami wręcz upokorzeń. Nietrudno więc upatrywać nieprawidłowości w rozpoznawaniu własnej potrzeby seksualnej, a dalej w zachowaniach seksualnych, które podejmuje młody człowiek w zdeformowanych doświadczeniach w kontaktach międzyludzkich, a także braku odpowiedniego wsparcia w najbliższym środowisku społecznym.

³³ S. Ballan, *Parental Perspectives of Communication about Sexuality in Families of Children with Autism Spectrum Disorders*, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2012, 42, s. 676-684.

³⁴ M. Stokes, N. Newton, A. Kaur, *Stalking and social and romantic functioning*, s. 1969-1986; H. Hellemans i in., *Sexual behaviour in male adolescents*, s. 93-104.

Seksualność osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu często definiowana jest przez rodziców, rodzeństwo i profesjonalistów jako „inna”, „odmienna”, traktowana bywa jako temat tabu, na który nie rozmawia się z dorastającym człowiekiem. Taka sytuacja prowadzi jedynie do zwiększania dystansu pomiędzy członkami rodziny a osobą z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Jak wskazują przytaczane badania, młody człowiek potrzebuje w tym okresie przede wszystkim informacji na temat zmieniającego się ciała i funkcji organizmu³⁵. Wielu badaczy zaznacza fakt zainteresowania sprawami seksu przejawianymi przez osoby ze spektrum autyzmu, przy jednoczesnym ogromnym braku wiedzy i doświadczeń w tym zakresie³⁶. Dlatego, konieczne wydaje się mocne zaakcentowanie znaczenia przekazywania wiedzy i rangi edukacji seksualnej w tej grupie osób, a także wobec ich rodzin i opiekunów.

Na zakończenie warto wspomnieć o elementach filozofii nastoletniej i dorosłej seksualności, o których powinien wiedzieć młody człowiek z zaburzeniami ze spektrum autyzmu wchodzący w okres dorostania, a dalej wczesnej dorosłości:

- okres dorostania jest czasem ciekawości i poszukiwań, a zachowania te są zdrowym objawem w rozwoju młodego człowieka, które pozwalają mu wejść w dorosłość;
- niewiedza rodzi strach (u konkretnej osoby, a także grupy rówieśniczej, w której młody człowiek funkcjonuje), natomiast właściwa wiedza pozwala osobie z zaburzeniami ze spektrum autyzmu na ocenę własnej pozycji, a także prawidłowe reagowanie w różnych sytuacjach;
- jest mniej prawdopodobne, że zachowanie osoby będzie nieprawidłowe, uznane za zakazane, jeśli osoba akceptuje siebie i zmiany zachodzące we własnym organizmie;
- impulsy i pragnienia seksualne u osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu nie powinny być tłumione, ale ukierunkowane na odpowiednią ekspresję.

Podsumowując, aktywność seksualna realizowana zgodnie z własnymi potrzebami i poszanowaniem ładu oraz norm społecznych umożliwia jednostce poznanie siebie (potrzeb, ciała), rozładowanie specyficznego napięcia,

³⁵ I. Henault, *Asperger's Syndrome*.

³⁶ G. Mesibov, *Current perspectives and issues*, s. 37-53, ze strony: <http://books.google.pl/books?id=tM8sHtS43RgC&pg=PA8&dq=Current+perspectives+and+issues+in+autism+and+adolescence&hl=pl&sa=X&ei=0ufPUoDxJoSUhQfByoCoAw&ved=0CDAQ6AEwAA#v=onepage&q=Current%20perspectives%20and%20issues%20in%20autism%20and%20adolescence&f=false> [dostęp: 07.01.2014].

M.E. Van Bourgondien, N.C. Reichle, A. Palmer, *Sexual Behavior*; P. Mehzabin, M. Stokes, *Selfassessed sexuality*, s. 614-621; J. Dewinter i in., *Sexuality of clients with special needs*, s. 3467-3483.

osiągnięcie przyjemności, nawiązanie i utrzymywanie relacji z drugim człowiekiem. Stanowi także formę komunikacji międzyludzkiej, sprzyja zaspokojeniu potrzeb więzi, miłości, poczucia własnej wartości, umożliwia zdobycie potwierdzenia w roli płciowej, przy jednoczesnym wzmocnieniu atrakcyjności. Jej funkcją jest także przedłużenie gatunku i czerpanie przyjemności z bycia rodzicem. Istotne jest zatem, aby tak wspierać osoby ze spektrum autyzmu, aby mogły one w pełni korzystać z faktu, że każdy człowiek jest istotą seksualną, co podkreślają również liczne dokumenty i międzynarodowe deklaracje³⁷.

BIBLIOGRAFIA

- Atwood T., *Strategies for Improving the Social Integration of Children with Asperger, Autism*, 2000, 4(1).
- Attwood T., *Zespół Aspergera: wprowadzenie*. Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2006.
- Atwood T., *Zespół Aspergera. Kompletny przewodnik*. Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk, 2013.
- Ballan M.S., *Parental Perspectives of Communication about Sexuality in Families of Children with Autism Spectrum Disorders*, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2012, 42.
- Barnhill G.P., *What is Asperger Syndrome*, *Intervention in School and Clinic*, 2001, 36(5).
- Dewinter J., Vermeiren R., Vanwesenbeeck I., van Nieuwenhuizen C., *Sexuality of clients with special needs. Autism and normative sexual development: a narrative review*, *Journal of Clinical Nursing*, 2013, 22.
- Dewinter J., Vermeiren R., Vanwesenbeeck I., van Nieuwenhuizen C., *Sexuality of clients with special needs. Autism and normative sexual development: a narrative review*, *Journal of Clinical Nursing*, 2013, 22.
- Gabriels R.L., Van Bourgondien M.E., *Sexuality and autism*, [w:] *Growing up with autism: Working with school-age children and adolescents*, red. R.L. Gabriels, D.E. Hill, Wydawnictwo Guilford Press, New York 2007.
- Gapik L., *Psychospołeczne aspekty zachowania seksualnego*, [w:] *Seksuologia społeczna*, red. K. Imieliński, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.
- Gapik L., *Potrzeba seksualna*, [hasło w:] *Seksuologia: zarys encyklopedyczny*, red. K. Imieliński, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1985.
- Gulczyńska A., *Rodzinne uwarunkowania aktywności seksualnej młodych dorosłych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009.
- Gulczyńska A., Kasperek-Golimowska E., Rąglewska P., *Edukacja zdrowotna w kontekście różnic płciowych*, *Nowiny Lekarskie*, 2011, 5(80).
- Hellemans H., Roeyers H., Leplae W., Dewaele T., Deboutte D., *Sexual behavior in male adolescents and young adults with autism spectrum disorder and borderline/mild mental retardation*, *Sexuality and Disability*, 2010, 28.

³⁷ <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:2006:146:0004:005:PL:PDF> [dostęp: 12.12.2013]; <http://osha.europa.eu/pl/publications/reports/20>, [12.12.2013]; http://www.parpa.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=188&Itemid=20, [12.12.2013].

- Henault I., *Asperger's Syndrome and Sexuality: From Adolescence through Adulthood*, Jessica Kingsley Publishers, London 2006.
- Imieliński K., *Popęd seksualny*, [hasło w:] *Seksuologia zarys encyklopedyczny*, red. K. Imieliński, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1985.
- Imieliński K., *Zarys seksuologii i seksiatrii*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1986.
- Jones R.S.P., Meldal T.O., *Social Relationships and Asperger's Syndrome: A Qualitative Analysis of First-Hand Accounts*, *Journal of Intellectual Disabilities*, 2001, 5(1).
- Lawson W., *Sex, sexuality, and the Autism Spectrum*, Jessica Kingsley Publishers, London 2005.
- Mehzabin P., Stokes M., *Selfassessed sexuality in young adults with high-functioning autism*, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2011, 5.
- Newport J.M., *Autism-Asperger's and sexuality: Puberty and Beyond*, USA 2002.
- Obuchowska I., Jaczewski A., *Rozwój erotyczny*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2002.
- Obuchowski K., *Psychologiczne problemy seksuologii*, [w:] *Seksuologia społeczna. Zagadnienia psychospołeczne*, red. K. Imieliński, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977.
- Obuchowski K., *Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2000.
- Reykowski J., *Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności*, [w:] *Psychologia. Podręcznik akademicki*, red. T. Tomaszewski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1975.
- Stokes M., Newton N., Kaur A., *Stalking and social and romantic functioning among adolescents and adults with autism spectrum disorder*, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2007, 37.
- Van Bourgondien M.E., Reichle N.C., Palmer A., *Sexual Behavior in Adults with Autism*, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1997, 27, 2.
- Winczura B., *Dziecko z autyzmem. Terapia deficytów poznawczych a teoria umysłu*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008.
- Wojciechowska A., *Pomiędzy dzieciństwem a dorosłością – o dorastaniu osób z zespołem Aspergera*, *Studia Edukacyjne*, 2013, 25.

Strony internetowe

- G. Mesibov, *Current perspectives and issues in autism and adolescence*, [w:] *Autism in adolescents and adults*, red. E. Schopler, G. Mesibov, Wydawnictwo Plenum Press, New York 1983, s. 37-53, ze strony: <http://books.google.pl/books?id=tM8sHtS43RgC&pg=PA8&dq=Current+perspectives+and+issues+in+autism+and+adolescence&hl=pl&sa=X&ei=0ufPUoDxJoSUhQfByoCoAw&ved=0CDAQ6AEwAA#v=onepage&q=Current%20perspectives%20and%20issues%20in%20autism%20and%20adolescence&f=false> [dostęp: 07.01.2014].
- <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:2006:146:0004:005:PL:PDF> [dostęp: 12.12.2013].
- <http://osha.europa.eu/pl/publications/reports/20>, [dostęp: 12.12.2013].
- http://www.parpa.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=188&Itemid=20, [12.12.2013].